

Katarzyna Darecka, *Okna w Gdańsku od średniowiecza do współczesności. Stolarka, oszklenie, okucia.*

Muzeum Historyczne Miasta Gdańska, Gdańsk 2016,
ss. 292

Jakub Szczepański

Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej

HISTORIA DETALU architektonicznego i problemy jego ochrony to temat, który wciąż nie znalazł należytego odzwierciedlenia w badaniach i w literaturze. Dotyczy to także stolarki okiennej, która w znacznym stopniu wpływa na architektoniczny wyraz obiektów zabytkowych. Jedyną pracą całościowo ujmującą jej historię w Polsce pozostaje do tej pory książka prof. Jana Tajchmana. Od przełomu XX i XXI wieku zainteresowanie badaczy tematyką historycznych okien wzrasta, ale nadal są to głównie niewielkie objętościowo artykuły.

Większość dużych polskich miast o bogatej historii architektonicznej nie doczekała się jak dotąd opracowań obejmujących przekrojowo historię stolarki okiennej. Uzupełnieniem tego braku w przypadku Gdańska jest książka Katarzyny Dareckiej *Okna w Gdańsku od średniowiecza do współczesności. Stolarka, oszklenie, okucia* wydana w 2016 roku przez Muzeum Historyczne Miasta Gdańska. Publikacja jest rozwinięciem rozprawy doktorskiej *Okna w Gdańsku od XIV do lat 30. XX wieku. Stolarka, oszklenie, okucia*, którą Katarzyna Darecka napisała pod kierunkiem prof. dr. hab. Aleksandra Piwka w Katedrze Historii, Teorii Architektury

i Konserwacji Zabytków na Wydziale Architektury Politechniki Gdańskiej i obroniła w 2012 roku. Swoje tezy oparła głównie na przeprowadzonej przez siebie inwentaryzacji i analizach konserwatorskich zachowanych okien i ich fragmentów. Samych tylko fragmentów szyb okiennych przebadła ponad sto, przeanalizowała konstrukcję okien, ich kolorystykę i okucia, wykonała setki fotografii i rysunków inwentaryzacyjnych oraz rekonstrukcyjnych. Odkryła wiele niezidentyfikowanych do tej pory przykładów historycznych okien i ich fragmentów, wykazując tym samym, że nawet w tak zniszczonym w czasie II wojny światowej mieście, jakim jest Gdańsk, można odnaleźć liczne realizacje należące do zabytkowej

stolarki okiennej. Ustaliła, że znaczną część zachowanych do tej pory detali okien, jak słupki i zawiasy kątowe, mylnie identyfikowano jako fragmenty drzwi. Zdobyte w ten sposób informacje zostały uzupełnione o wnikliwe analizy ikonografii, szczególnie przydatne w badaniu wcześniejszych epok, z których oryginalna materia zachowana jest w niewielkim stopniu.

Książka prezentuje bardzo wysoki poziom merytoryczny i stanowi znaczący wkład w rozwój badań architektury Gdańska. Autorka zastosowała przejrzystą, czytelną konstrukcję zasadniczych części pracy. Z krótkiego pierwszego rozdziału przedstawiającego stan dotychczasowych badań nad stolarką okienną w Niemczech i Polsce, a w szczególności na terenie Gdańska, jasno wynika potrzeba powstania recenzowanej monografii.

Drugi rozdział zatytułowany *Podstawowe informacje na temat stolarki okiennej* dotyczy rozwoju konstrukcji okien i ich dekoracji, a także dawniej stosowanych technik. Co szczególnie istotne, autorka zwraca w nim uwagę na związek gdańskiej architektury z północnoeuropejskim kręgiem kulturowym, obejmującym obszar od historycznych Niderlandów wraz z Flandrią przez północne Niemcy do Skandynawii, północnej Polski

i krajów bałtyckich. Związek ten został potwierdzony w badaniach stolarki, między innymi przez wykazanie różnic w malowaniu okiennic na Północy, w tym w Gdańsku i w południowej oraz centralnej Polsce. Także nie spotykane w innych częściach Polski, a stosowane w Niderlandach przesunięcie śleminia okien ku dołowi dowodzi specyfiki gdańskich okien.

Najobszerniejszy i najważniejszy trzeci rozdział książki przedstawia historię rozwoju stolarki okiennej w Gdańsku. Autorka zastosowała podział na epoki wynikający ze zmian technicznych i formalnych w kształtowaniu stolarki okiennej, jej podziałów, szklenia i zdobień. W tytułach podrozdziałów pojawiają się określenia dotyczące epok stylowych powszechnie przyjętych w badaniach architektury. Te historyczne style architektoniczne nie odpowiadają jednak dokładnie fazom przemian okien. Katarzyna Darecka zastosowała podział na epoki nieco odbiegający od powszechnie przyjętej periodyzacji w architekturze, dostosowując ją do zmian zachodzących w konstruowaniu, szkleniu i zdobieniu stolarki okiennej. Stąd w jednym podrozdziale znalazły się przesłonięcia otworów okiennych od średniowiecza do wczesnego renesansu, a w innym rozwiązania późnorennesansowe wraz z barokowymi. Przyjęcie kryterium przemian form stolarki okiennej do określenia ram periodyzacji spowodowało, że czas trwania okresów wyodrębnionych w niektórych podrozdziałach pokrywa się częściowo z okresami opisanymi także w innych podrozdziałach. Dodatkowo jeden z podrozdziałów został wyodrębniony nie tylko na podstawie kryterium chronologicznego. Dotyczy on specyficznej grupy okien z terenu najważniejszych dzielnic historycznego

śródmieścia Gdańska, czyli Głównego i Starego Miasta. Taka konstrukcja pracy spowodowała, że na przykład okna powstające około 1850 roku są opisywane aż w czterech podrozdziałach. Z kolei stolarka historyzująca i ta wykazująca cechy stylowe nurtu secesyjnego zostały opisane wspólnie, w jednym podrozdziale, z uwagi na stosowane w nich jednakowe rozwiązania techniczne. Skomplikowana z konieczności konstrukcja trzeciego rozdziału pokazuje, jak złożona i wielowątkowa jest historia gdańskiej stolarki okiennej.

Czwarty rozdział zawiera wnioski końcowe, w tym syntetyzujące uwagi odnoszące się do poszczególnych elementów stolarki, takich jak forma, podziały i konstrukcja okien, ich oszklenie, dekoracja, okucia, kolorystyka i towarzyszące im elementy, w tym okiennice, kraty, żaluzje, lambrekiny i rolety. Przedstawiono tu także analizę porównawczą gdańskich okien, głównie na tle analogicznych przykładów z północnej Europy.

Badania Katarzyny Dareckiej wykazały, że przemiany gdańskiej stolarki okiennej odzwierciedlają przemiany gdańskiej architektury i że okna były bardzo ważnym elementem tej architektury. W czasach świetności miasta od średniowiecza do XVII wieku rozwiązania artystyczne i techniczne okien reprezentowały wysoki poziom i były oryginalne w stosunku do ich europejskich odpowiedników. Duże późnorennesansowe i baroko-

we okna gdańskich kamienic mieszczanskich i budynków użyteczności publicznej montowane w licu ściany, bez węgarka i podzielone na niewielkie kwatery, nadawały architekturze specyficzny wyraz; płaszczyzna ścian i okien tworzyła całość niemal pozbawioną efektów światłocienia. Bogato rzeźbione i profilowane wewnętrzne słupki okien z alegorycznymi przedstawieniami były istotnym elementem dekoracji wnętrza. Malowane okna z dwubarwnymi okiennicami stanowiły silny akcent kolorystyczny pierzei gdańskich ulic, ważny element wizualnej tożsamości miasta. W późniejszych stuleciach, kiedy słabła rola Gdańska jako wiodącego ośrodka gospodarki i kultury nad Bałtykiem, także gdańskie okna traciły swoją oryginalność.

Katarzyna Darecka sygnalizuje w opracowaniu wątki, które mogłyby zostać rozwinięte w późniejszych badaniach. Zwraca uwagę na warte rozważenia zagadnienie roli architekta w ustalaniu szczegółów stolarki okiennej w początkach XX wieku, widoczne na przykład w twórczości Alberta Carstena, a wymagające dalszych analiz w przypadku innych architektów. Autorka sugeruje też konieczność kontynuacji badań historycznej kolorystyki stolarki okiennej, co jest ważnym zagadnieniem w kontekście prowadzonych prac restauratorskich i konserwatorskich.

Książka Katarzyny Dareckiej* jest ważnym krokiem w postępie badań nad gdańską zabytkową architekturą i nieocenionym źródłem wiedzy niezbędnej w prawidłowym prowadzeniu prac konserwatorskich. ■

* Publikacja jest dostępna w sklepach wszystkich oddziałów Muzeum Historycznego Miasta Gdańska oraz wysyłkowo. Zamówienia przyjmowane są pod adresem sklep@mhmg.pl